

Sykehuset Innlandet HF

HELSE SØR-ØST

AFS

FORSKNINGSSENTER

Dumme pasienter og troll til pleiere?

Ny forståelse av aggresjon, overgrep og utelatt helsehjelp

Bjørn Lichtwarck

Spesialist i allmenntmedisin, kompetanseområdet alders – og sykehjemsmedisin, Postdoktor

Alderspsykiatrisk avdeling/Forskningssenteret for aldersrelatert Funksjonssvikt og Sykdom, Sykehuset Innlandet

Dumme menn og troll til kjerringer i Norske Folkeventyr fra 1871 – Asbjørnsen & Moe

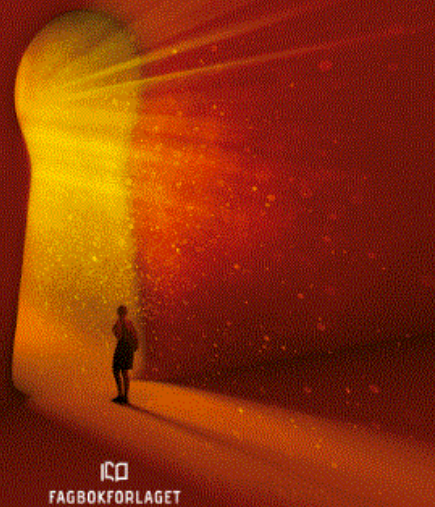

Av Theodor Kittelsen.
Lisens: Falt i det fri
(Public domain)

Bjørn Lichtwarck og Janne Myhre

Dumme pasienter og troll til pleiere?

Ny forståelse av aggresjon, overgrep og utelatt helsehjelp i institusjon

Dumme pasienter og troll til pleiere?

Ny forståelse av aggresjon, overgrep og utelatt helsehjelp i institusjon

I denne boka belyser forfatterne ny kunnskap om hvordan aggresjon, overgrep og utelatt helsehjelp utspiller seg i praksisfeltet, og beskriver ulike tilnærminger for å forebygge og redusere aggresjon, overgrep og utelatt helsehjelp i institusjon.

Aggresjon, overgrep og utelatt helsehjelp er komplekse fenomener som er nært knyttet til hverandre, til dels overlappende, og ofte del av et og samme fenomen med felles risiko-, utløsende og vedlikeholdende faktorer. Betydningen av å forstå disse fenomenene i en helhetlig sammenheng både i forskning og praksis framheves. Boka tar for seg begreper og teorier om fenomenene og om kompleksitet, refleksjon, makt og ledelse i institusjon.

Hvorfor er begrepene vi bruker viktige?

Ord og språk virker to veier:

- 1) Forsøker å beskrive virkeligheten
- 2) Former også vår *forståelse* av virkeligheten.
 - former vårt syn på beboerne / pasientene, på ansatte og institusjonen
 - påvirker hva vi ser – og hva vi ser etter
 - våre handlinger i møte med den andre

Foucault, M. (2002). "The Archaeology of Knowledge [1969], trans. by AM Sheridan Smith." Abingdon: Routledge: 198.

Tsou, J. Y. (2007). "Hacking on the looping effects of psychiatric classifications: What is an interactive and indifferent kind?" *International Studies in the Philosophy of Science* **21**(3): 329-344.

«Grensene for mitt språk
er grensene for min verden»

Ludwig Wittgenstein, språkfilosof (1889-1951)

Nils (85) – utøver han vold – er han voldelig?

- Langtkommen demens
- Vandrer flere timer hver dag
- Støter borti møbler, medbeboere
- Blir sint:
 - Slår etter, kjefter når han støter borti medbeboere
 - og samme atferd mot personalet i stellsituasjoner

Stillbilde, TID-filmen Foto: SE-NOR 2011

Begrepet vold

Internasjonalt:

Violence is an extreme form of aggression, such as assault, rape or murder

Vold er en ekstrem form for aggresjon, som f.eks. overfall, voldtekt eller drap

Violence is the **intentional use of physical force or power.....**

Vold er **intensjonell** bruk av fysisk makt

American Psychological association (2021) [Violence \(apa.org\)](#)
WHO (2021) Violence prevention alliance, [WHO | Definition and typology of violence](#)

Aggresjon

En mulig skadelig handling rettet mot (**men ikke nødvendigvis med intensjon**) en annen person, organisme, inventar eller seg selv og som helt klar ikke skyldes et uhell.

- **Fysisk eller verbal:**
 - hendelser fra beboer - rettet mot medbeboere, pårørende, ansatte eller inventar
- Oftest **reaktivt** – knyttet til situasjon, men kan være **proaktivt** (styrt av indre impulser)

Patel, V. and R. A. Hope (1992). "Aggressive behaviour in elderly psychiatric inpatients." Acta Psychiatr Scand **85**(2): 131-135.

Volicer, L. (2020). "Importance of Distinguishing Reactive and Proactive Aggression in Dementia Care." J Geriatr Psychiatry Neurol: 891988720924706.

Overgrep

Overgrep mot eldre er **enkelstående eller gjentatte handlinger, som forårsaker skade nød eller lidelse** – og som skjer i forhold hvor det i utgangspunktet er en **forventning om tillit** (etter WHO, 2002)

Handlinger fra personalet, pårørende eller andre tillitspersoner

- Fysiske overgrep
- Psykiske overgrep
- Økonomiske/materielle overgrep
- Seksuelle overgrep

Utelatt helsehjelp og forsømmelser

- **Utelatt helsehjelp:**

Fravær av handlinger i forbindelse med omsorg til mennesker som er avhengige av hjelp for å klare seg i hverdagen.

Forsømmelser: alvorlig grad av *utelatt helsehjelp* som kan eller medfører helseskade (psykisk/fysisk)

WHO (2002). "The Toronto Declaration on the Global Prevention of Elder Abuse."

Andfossen N, et.al (2021) Kapasitet –og kvalitetsutfordringer I kommunale helse og omsorgstjenester. Senter for omsorgsforsk.

Aggresjon, overgrep og utelatt helsehjelp/forsømmelser er komplekse fenomener

- **Multifaktorielle** (flere årsaker på en gang)
- **Komplekse**
 - årsakene og fenomenene (aggresjon, overgrep og utelatt helsehjelp) påvirker hverandre
 - en viss uforutsigbarhet
 - hver situasjon – **hver utfordring er ny uten ferdig oppskrift for løsninger**
 - aggresjon, overgrep og utelatt helsehjelp er vanskelig å avgrense, overlapper, sammenvevde, felles **determinanter**.

Myhre J og Lichtwarck B, 2021, Geriatrisk sykepleie

Verdelho A. Gonçalves-Pereira M. (Editors), 2017 Neuropsychiatric Symptoms of Cognitive Impairment and Dementia. Springer

Sturmberg J et al 2013 Handbook of Systems and Complexity in Health

RISIKO- UTLØSENDE- OG VEDLIKEHOLDENDE FAKTORER

for aggresjon, utelatt helsehjelp og overgrep

Lichtwarck B, Myhre J. (2022).

Farvel til nøkkelhullperspektivet

- At det finnes **en** enkelt viktig årsak. Eks.:
 - Uegna pleiere (syndebukker)
 - Vanskelige pasienter
- At det finnes **en** type tiltak som virker. Eks.:
 - Flytte beboer og/eller ansatte
 - At en tablett løser utfordringen
- At det finnes **en** oppskrift en plass

Tilnærming til komplekse problemer ?

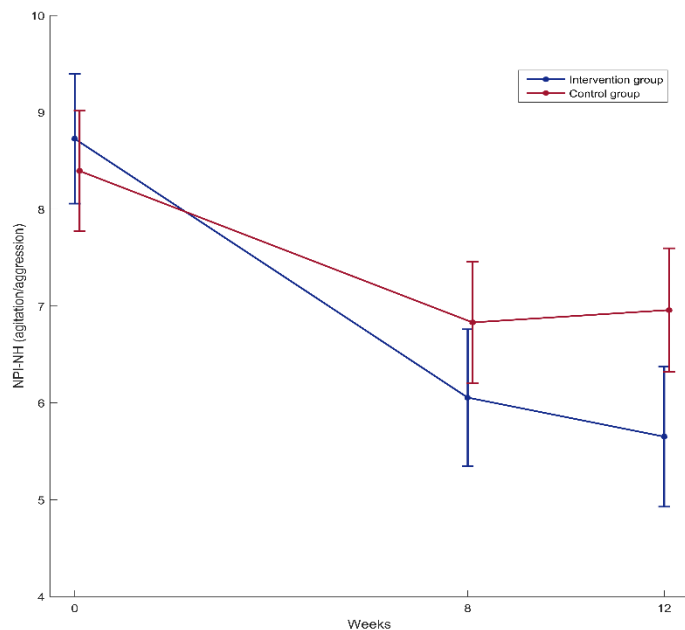
- **Krever kunnskap om konteksten (historie, situasjonen og miljø)**
- **Ny kunnskap, må skapes der og da - og deles - om situasjonen**
- Så mange som mulig bør bidra til felles forståelse - kreative tiltak
- Krever fleksibilitet – tåle uforutsigbarhet
- Kan oppnås gjennom strukturert og tverrfaglig refleksjon
- Flere mulige faktorer må påvirkes samtidig (flere tiltak)

Conklin J 2006 Dialogue Mapping - Building Shared Understanding of Wicked Problems

Ellström PE 2006 in Boud D, Cressy P, Docherty P (Editors). The meaning and Role of Reflection in Informal Learning at Work

Lichtwarck B 2019 Thesis UiO

Effekt av TID i sykehjem på agitasjon/aggresjon

Lichtwarck B et al. 2018
Am J Geriatr Psychiatry

Sekundære effektmål TID-studien i sykehjem

- Sekundære effektmål er mål som antyder en effekt:
 - Reduksjon av andre symptomer i TID-sykehjemmene
 - Depresjonssymptomer
 - Vrangforestillinger
 - Manglende hemninger
 - Bedring av livskvalitet for beboerne i de samme sykehjemmene

Lichtwarck B et al. 2018
Am J Geriatr Psychiatry

Oppsummering av boka

- Aggresjon, overgrep og utelatt helsehjelp er mer presise begreper enn sekkebetegnelsen vold.
- Fenomenene er komplekse
- Ny lokal kunnskap må derfor skapes i et felleskap
- **Andre kapitler om:**
 - forekomst av aggresjon, overgrep og utelatt helsehjelp
 - avvisning av pleie/omsorg og behandling
 - læring i organisasjoner
 - makt, ledelse, disiplinering av ledere og ansatte
 - alderisme og manglende prioritering av omsorg
 - modeller for personsentrert omsorg

Sykehuset Innlandet HF

HELSE SØR-ØST

 AFS
FORSKNINGSSENTER

RAiN-studien

Resident Aggression in Nursing homes

Beboer aggresjon i sykehjem

Bjørn Lichtwarck, postdoktor

Sverre Bergh, forskningsleder – prosjektleder for RAiN

Maria Sørnes Pedersen, Eva Martinsen og Anette Væringstad, forskningsmedarbeidere

Forskningscenter for Aldersrelatert Funksjonssvikt og Sykdom (AFS)

Alderspsykiatrisk avdeling, Sykehuset Innlandet (SI)

"Fascinating. . . A vivid and comprehensive history of how humans evolved into domesticated creatures." — *The Washington Post*

The Goodness Paradox

The Strange Relationship
Between Virtue and Violence
in Human Evolution

Richard Wrangham

Skal all aggresjon bort – er det mulig?

- Medfødt egenskap
- Nødvendig forsvar: reaktiv aggresjon særlig hos personer med demens
- Ingen nullvisjon for aggresjon fra beboere i sykehjem
- Det er mulig å redusere aggresjon uten bruk av legemidler

Hovedmål med RAIN-studien

Utvikle ny kunnskap om aggresjon i sykehjem som skal kunne bidra til å utvikle helse – og omsorgstjenestene for forebygging og tilnærming til aggresjon

Delmål

1. Estimere forekomst (insidens og prevalens) av ulike typer av aggresjon i sykehjem
2. Studere sammenheng mellom ulike typer av aggresjon - og egenskaper hos beboere, personalet og de fysiske og sosiale omgivelsene i sykehjem

Registrerings skjema for hendelser med aggresjon:

Et skjema pr. hendelse pr. beboer
En hendelse: utøvelse av aggresjon fra en beoer i et sammenhengende tidsrom til aggresjonen stopper

En hendelse:

- Kan samtidig være rettet mot personal, medbeboere, og/eller inventar
- Kan omfatte flere typer aggresjon
- Kan skje i flere situasjoner

RAiN - Registrering av aggresjon hos ALLE beboere (CRF 1)

Sykehjemnr. Enhetnr. Pasientnr.

Bruk et skjema for hver hendelse med aggresjon. Skjemaet fylles ut på slutten av hver vakt.

Med unntak av dato for hendelsen og pas.id, skal det kun settes kryss bak de beskrivelsene som passer best, dvs det skal ikke skrives noe tekst eller tall. Flere kryss er tillatt. En hendelse kan innebære ulike former for aggresjon både mot medbeboer, personalet, inventar og personen selv. Det må da krysses av på flere av disse kategoriene.

Dato for hendelsen: . .

Tidspunkt: Døgvakt (0700-1500) Ettermiddag/kveldsvakt (1500-2200) Nattvakt (2200-0700)

Aggresjon mot personalet:

I hvilken situasjon: Ved stell Ved måltid Annen samhandling med personalet Annet

Verbal aggresjon Røpte mot Truet Bannet mot Nedsettende bemerkning Seksuell verbal tilnærming Annet

Fysisk aggresjon Slo Dyttet Grep hardt Dro i Sparket Kløp Klorte Spyttet på/mot Bet Truet Kastet gjenstander/dytter møbler mot Kjørte rullestol/rullator mot Seksuell berøring/handling Annet

Aggresjon mot inventar:

Slo, sparket eller kjørte mot gjenstander/vegg/dør/vindu o.l.
 Kastet gjenstander omkring (ikke direkte rettet mot noen)
 Forsøkte å ødelegge gjenstander på annen måte
 Annet

Aggresjon mot medbeboer(e)

Dersom det er en hendelse med aggresjon som utøves mellom beboere, registreres hendelsen på den beboeren som mest sannsynlig startet episoden, og de andre registreres kun som utsatt for aggresjon med pasientnummer på samme skjema

Skriv pas.id på medbeboer(e) som var utsatt for aggresjon

Sykehjemnr. Enhetnr. Pasientnr. Sykehjemnr. Enhetnr. Pasientnr. Sykehjemnr. Enhetnr. Pasientnr.

I hvilken situasjon: Ved måltid Andre fellesaktiviteter(sosiale/fysiske)
 Gikk inn på medbeboeres rom/får besøk av medbeboer på rommet
 Møte i gang/korridor Annet

Verbal aggresjon Røpte mot Truet Bannet mot Nedsettende bemerkning Seksuell verbal tilnærming Annet

Fysisk aggresjon Slo Dyttet Grep hardt Dro Sparket Kløp Klorte Spyttet på/mot Bet Truet Kastet gjenstander/dytter møbler mot Kjørte rullestol/rullator mot Seksuell berøring/handling Annet

Aggresjon mot seg selv

Slo seg selv/dunket hodet i vegg Forsøkte å skade seg på annen måte

Design og metoder

- **Formål 2:** Sammenhenger mellom ulike typer av aggresjon - og egenskaper hos beboere, personalet og de fysiske og sosiale omgivelsene i sykehjem
- Samle inn og analysere data som omfatter:
 - **Kjennetegn beboere, fra HUNT AiT:** Demografiske data, sykdommer, legemidler, ADL, kognisjon, APSD (NPI-NH), fysisk funksjon (SPPB), smerter (MOBID-II), personlighets trekk (premorbid, BFI kort versjon)
 - **Ansatte:** Kompetanse, språk, belastninger (NPI-NH distress), holdninger til demens (ADQ), arbeidsmiljø (QPS-Nordic), stressmestringskala (SCQ)
 - **Organisering sykehjem:** Bemanningsbrøk, ledelse (antall ansatte pr. leder), legetimer
 - **Fysisk miljø sykehjem:** TESS-NH skjema (SCUEQS)

Resultater fra 350 beboere i 11 sykehjem

- **Periodeprevalens:**
 - **Andel individer** i en bestemt populasjon (utvalg el. gruppe) som har eller har hatt en gitt tilstand/sykdom/hendelse i en bestemt periode

- **Periodeprevalens for aggresjon i RAI-N**
 - **Andel av sykehjemsbeboere i utvalget** som har utvist verbal og/eller fysisk aggresjon i løpet av 4 uker

WORK IN PROGRESS

